

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТА З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

Після здобуття Україною незалежності працівникам вищої школи доводиться розв'язувати складні завдання - вивести вищу освіту на рівень світових стандартів. Сьогодні ми маємо розгалужену систему закладів освіти - університети, академії, інститути, коледжі, засновані як на державній, так і на приватній власності.

Незважаючи на катастрофічну недостачу коштів, на усі суперечності і негаразди, які огортають освітянську систему, вища школа має не тільки зберегти свої науково-педагогічні кадри і матеріально-технічну базу, але головне - формувати у молоді прогресуючої установки на здобуття освіти, яка в майбутньому уявляє безсумнівну суспільну цінність. Деякі зрушення в цьому плані є. Так, збільшилися у минулому році конкурси абітурієнтів до вищих закладів освіти (ВЗО), зросла у студентів тяга до знань і вимогливість до викладача. Студентський корпус в Україні зараз нараховує понад 1,8 млн. студентів, 15 тис. аспірантів і 600 докторантів. За останній час обговорюється питання, що частка підготовки інженерів залишається досить великою по відношенню до підготовки фахівців гуманітарного профілю. Незважаючи на широку мережу ВЗО, які готують педагогів, лікарів, працівників культури, в закладах цих галузей, особливо у сільській місцевості, постійно налічується багато вакансій. Так, при щорічному випуску більш 60 тис. педагогів, учбові заклади зараз мають біля 5 тис. вакантних місць і ще понад 20 тис. місць зайнято учителями-пенсіонерами і студентами старших курсів. Не вистачає в державній системі управління та державному секторі економіки юристів, економістів, фахівців-міжнародників. Тому напрями реформування вищої школи передбачають внесення змін щодо обсягу набору студентів у ВЗО та переліку спеціальностей згідно з вимогами ринку праці.

Розглядаючи проблеми фінансування вищої освіти, підкреслимо, що підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за рахунок коштів

Державного бюджету України, галузевих і регіональних підприємств та комерційних структур, за рахунок коштів самих студентів.

Враховуючи економічну ситуацію, що склалась в країні, можна зробити висновок, що тенденція скорочення держзамовлення збережеться. А це означає суттєве зниження видатків бюджету на основну діяльність вищих закладів освіти. Слід очікувати поширення системи прямих зв'язків між навчальними закладами і безпосередньо господарськими об'єктами, при яких останні, як замовники на підготовку спеціалістів, укладають з ВЗО договори і несуть усі витрати по їх навчанню. Розвитку також набувають контрактні форми підготовки фахівців.

В світлі сказаного уявляється надзвичайно важливим для докорінної реорганізації вузівської економіки наукове обґрунтування положення про інтелектуальну власність на відповідне теоретичне і практичне розв'язання питання про вартість підготовки спеціаліста з вищою освітою. Розглядаючи цю проблему, слід призначити, що у сучасному суспільстві так званий духовний елемент також належить до числа елементів суспільного виробництва і має знайти своє місце серед витрат виробництва в економічній науці, оскільки всі без винятку сфери обслуговування людини є галузі та структурні складові частини народногосподарського комплексу.

На нашу думку, при розробці питання визначення вартості підготовки спеціаліста з вищою освітою необхідно виходити з ряду теоретичних положень, які б не тільки сприяли розкриттю суті категорії та її конкретних форм, але й водночас дозволили б виключити неоднокові розуміння та пояснення названого показника. Перш за все потрібно враховувати, що оновлення нашої держави йде в напрямі розвитку ринкових відносин і що товарне виробництво і товарно-грошові відносини набувають всеохоплюючого характеру, і робоча сила, або здатність людини до праці виступає як товар. Що стосується фахівця з вищою освітою, то його здатність до праці формується в ході навчання у ВЗО протягом певного строку. Отже найбільш правильним, має бути визначення вартості підготовки спеціалістів в розрізі спеціальностей та їх груп .

За таким підходом, з одного боку, базою для кількісної характеристики цього показника виступають суспільно необхідні витрати праці на підготовку фахівців. З другого боку, можна вважати витрати закладів освіти на підготовку спеціалістів, а також оплату їхньої праці після навчання за встановленими посадовими окладами як реальні форми вираження даного показника в певних конкретних умовах. Безумовно, витрати ВЗО на підготовку спеціалістів неоднакові в різних закладах освіти, залежать від обсягу та складу використовуваних ресурсів і коштів, необхідних для підготовки фахівця. Очевидно, що чим більше витрат вимагає підготовка спеціаліста за конкретною спеціальністю і в конкретних умовах, тим більше повинна бути вартість його робочої сили як фахівця, і навпаки.

Показник вартості підготовки спеціаліста з вищою освітою повинен включати всі без винятку витрати ВЗО, безпосередньо пов'язані з організацією і проведенням педагогічного процесу та виконанням наукових досліджень, тобто суму матеріальних витрат, необхідних для здійснення підготовки фахівців і коштів, що йдуть на оплату праці науково-педагогічного персоналу та інших співробітників, які приймають участь у забезпеченні педагогічного процесу, а також й стипендії, як своєрідну форму оплати праці студентів по оволодінню знаннями та одержанню кваліфікації. Отже, вартість підготовки спеціаліста з вищою освітою - це суспільно-необхідні витрати праці, всі матеріальні та грошові витрати закладів освіти, які забезпечують якісну підготовку спеціаліста і дозволяють вищому навчальному закладові зміцнювати власну матеріально-технічну базу і розвиватися. Для визначення вартості підготовки спеціаліста з вищою освітою можна запропонувати методика розрахунку величини даного показника, яка була підсумком наукового дослідження по цьому питанню у Санкт-Петербурзькому державному морському технічному університеті. За цією методикою величина вартості підготовки фахівця має враховувати моменти двоякого роду:

- по-перше, обставини, що визначаються специфікою ВЗО - спеціальність, форма навчання, якість підготовки за фахом, її відповідність вимогам виробництва;

- по-друге, обставини, що не залежать від ВЗО - очікуваний ефект від праці молодих фахівців на виробництві і дефіцитність даної

спеціальності, тобто міра незадоволеності попиту народного господарства в кадрах. Крім того, вважається за необхідне включати до вартості підготовки фахівця ще додатковий продукт, причому принципово не має значення, чи ВЗО фінансується з держбюджету, чи оплачуватиметься підприємствами, чи існуватиме на кошти, що надійдуть від студентів. Виходячи з зазначеного, пропонується визначати вартість підготовки фахівця (Ц) за формулою:

$$Ц = C + P_{zn} * Z * A_1 * A_2 * A_3, \text{ де}$$

- C - собівартість підготовки випускника даного ВЗО, даної форми навчання і даної спеціальності;
- Z - заробітна платня персоналу ВЗО в собівартості підготовки фахівця;
- P_{zn} - норматив рентабельності до заробітної платні;
- A_1 - відносна оцінка якості підготовки фахівця;
- A_2 - відносна характеристика відповідності підготовки фахівця вимогам виробництва;
- A_3 - коефіцієнт урахування дефіцитності випускників ВЗО даної спеціальності.

Відносна оцінка якості підготовки спеціаліста визначається у такій спосіб:

$$0,08 \quad 0,91$$

$$A_1 = \hat{P} / P; \quad 0 \leq A_1 \leq 1; \quad P = 5,04 \text{ Кп/с} * L, \quad \text{де}$$

\hat{P} - розрахункова оцінка якості підготовки спеціаліста;

P - гранично можлива оцінка якості підготовки фахівця;

Кп/с - кількість викладачів, що припадає на одного студента;

L - середня кваліфікація викладацького складу,

що визначається як відношення середньої заробітної платні викладачів ВЗО з вченими ступіннями до заробітної плати асистента без ученого ступеню.

Величина ж відносного показника відповідності підготовки молодого фахівця вимогам виробництва (A_2) виражає якість навчальних

планів, за якими працює ВЗО і визначається за допомогою експертних оцінок у діапазоні $0 \leq A_2 \leq 1$.

Що стосується коефіцієнту рахування дефіцитності фахівців даної спеціальності - A_3 , то він може бути розрахований за формулою:

$$A_3 = 2N / (N + B), \quad \text{де}$$

N - необхідна чисельність фахівців даної спеціальності;

B - фактична чисельність фахівців, включаючи випуск, запланований у тому ж році.

Застосування на практиці запропонованої методики дасть можливість не тільки розрахувати вартість підготовки спеціаліста, а й визначити витрати на вищу освіту взагалі, що допоможе виявити найбільш ефективні шляхи підготовки кадрів на підставі удосконалення структури студентського контингенту, кваліфікаційної структури професорсько-викладацького складу, обсягу та якості технічних засобів навчання, лабораторної бази, тривалості навчання, відкриття нових спеціальностей та спеціалізацій.

У теперішній час, при зменшенні питомої ваги державного фінансування вищої школи, майже усі державні заклади освіти увели часткове платне навчання. Для кожного вищого закладу плата за освіту повинна розраховуватися на підставі вартості підготовки спеціалістів і може бути диференційованою за рейтингом престижності закладу освіти та спеціальності.

Підсумовуючи й узагальнюючи сказане потрібно підкреслити, що вартість підготовки спеціаліста з вищою освітою необхідно розглядати як об'єктивну категорію економіки вищої освіти; при визначенні величини названого показника доцільно виходити з суспільно необхідних витрат праці на підготовку фахівця; в сучасних умовах розвитку державної вищої школи дана проблема вже вийшла за межі суто теоретичної постановки питання і повинна одержати конкретне вирішення в практичному плані, що вимагає докорінної зміни підходів до освіти, важливішою ланкою якої є система вищої школи.